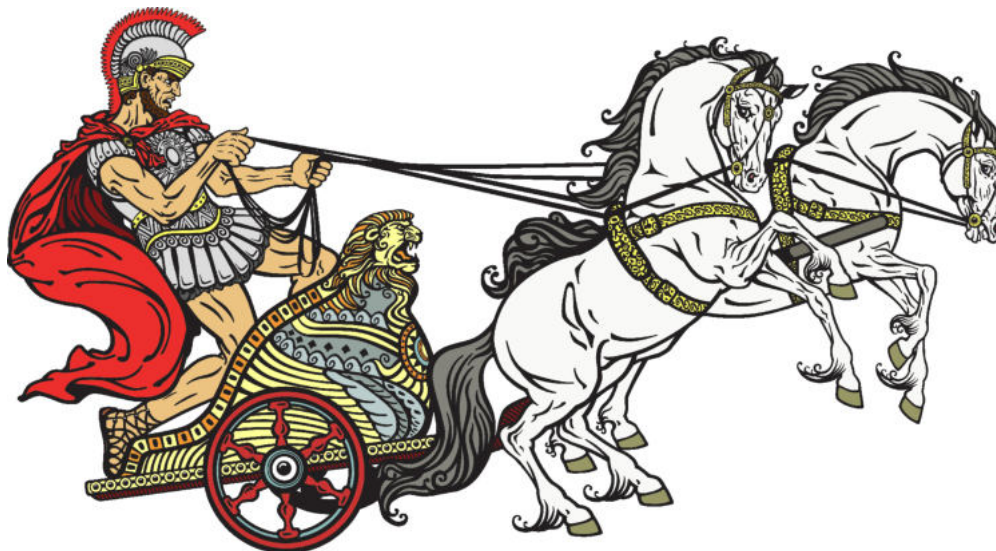

Något om körsvensdiskurser

av Bengt-Åke Wennberg

I boken "Lingua Tertii Imperii – det tredje rikets språk" skriver Viktor Klemperer

Ord kan vara som mycket små doser arsenik; de sväljs helt obemärkt, de tycks inte ha någon effekt men efter ett tag verkar de ändå"

Klemperer talar i sin dagbok om hur språket perverterades i nazitidens Tyskland. Förändringar i språket drev obönhörligt, dag för dag, fram tanken på judar som "Untermenschen" och arier som "Übermenschen".

Jag menar att omvändningen också gäller. Ett rikare och mer användbart språkbruk kommer med tiden att förändra praxis. Men språkförändringar kan precis som i nazityskland också medverka till att samspelet utarmas, avhumaniseras och mekaniseras.

Jag tyckte att jag kommit på något som öppnade upp nya perspektiv i förståelsen av sociala skeenden och kring frågor om tjänsteleveranssystem genom att i min förra blogg lyfta fram begreppet "samhandling".

Så söker jag då på "samhandling" på nätet. Jag finner där en användning av begreppet som tillhör en diskurs som jag absolut inte vill referera till och som jag kallar "körsvensdiskursen". Så kan det bli och så kan man bli missförstådd. Därför denna blogg.

En körsvensdiskurs är samtal som förs mellan alla de som ser som sin uppgift att berätta för andra hur de skall göra, tänka, säga och agera. I denna diskurs blir samhandling något bra som "de andra" skall lära sig att utföra och något som behöver "styras fram". I texter och bilder ges det goda råd för hur det skall gå till och vad man skall tänka på. Hur man skall formulera sig osv. Pekpinnar och moralkakor.

Jag har också av körsvennerna fått goda råd om att jag inte skall använda substantivet "samhandling" utan verbet "samhandlande". Detta skulle enligt dem ge bättre möjligheter att beskriva hur samhandlandet borde eller inte borde gå till. Men placerad i en körsvensdiskurs förloras hela min poäng med det jag försöker förmedla.

Jag behöver nu brottas med hur jag genom de dialoger jag engageras i kan ta mig ur "körsvensdiskursen". Jag skulle vilja att vi, utan att bli normativa och auktoritetstroende, och komma med goda råd och förslag på hur människor borde vara och agera, mer objektivt skulle kunna se på vad som faktiskt händer oss emellan som människor. Om det som händer blev tydligare och klarare för oss skulle det också vara lättare för var och en att klokare välja vad vi bör göra i en interaktion utifrån våra egna värderingar, bedömningar och analyser?

Därför vill jag beskriva samhandlandet så här: För mig är samhandlandet den interaktiva process mellan människor som leder fram till resultatet – samhandlingen. Denna interaktiva process styrs av vad människor var för sig och fritt väljer att göra i sitt samspel med andra och i samhället.

Nu studsar många på ordet "fritt". Fritt är ett knepigt ord. Det vore dumt av oss att välja vad som helst eller sträva efter något som aldrig kan inträffa. Ingen är i detta avseende "fri". Valet begränsas av hur var och en ser på just sin situation – men till skillnad från att veta vad som händer om man hoppar ner från en klippa så är det inte lika lätt att förutse vad som händer i sociala samspel.

I sådana kan man inte veta hur andra kommer att agera. Därför styrs interaktionen av hur var och en förväntar sig att de andra kan komma att agera i

en framtid. Men språkbruket ger indikationer. Hot och markering av överlägsenhet respektive underlägsenhet är indikationer som man inte kan missa.

Körsvennernas försök att föreskriva enskilda personers val och agerande innebär att de språkligt sätter skygglappar, betsel, tömmar och sporrar på andra – eller kanske ger några morötter som belöning. Diskurserna sätter också upp tankemurar och stänger in människor i olika tankesystem. De som exponeras för sådana begränsningar kan förstås inte förväntas handla utifrån sådant som de genom begränsningarna hindrats att känna till.

Vad som i praktiken åstadkoms med körsvensdiskurser är således att begränsa människors valmöjligheter och därmed också deras förmåga att självständigt ta ställning till sin situation och till den framtid i form av samhandlingar som de kan komma att medverka till genom sitt agerande. Körsvensdiskurser försämrar således de andras möjligheter att bygga mänsklig samverkan på ansvarsfullt agerande och på empati.

Redan Konfucius insåg att tesen är självförstärkande.. Människor blev enligt honom dumma och ansvarslösa om man tvingade dem att följa regler och ritualer eftersom de då inte utvecklar sin klokhets. De förlorar också sin empatiska förmåga eftersom de inte ges anledning att använda den.

Det faktum att de därefter betraktas som okunniga och empatilösa används sedan som argument för att ytterligare förstärka körsvensdiskurserna och tvinga in de underlydande att följa det förhärskande tankesystemet. I vår tid behöver vi inte spekulera. Vi vet och har erfarenhet av hur körsvensdiskurserna fungerar och borde ta hänsyn till det.

Alltså: Agerande i interaktiva processer ger personer deras självbild. Självbild är en konserverande faktor. Den bestämmer hur personer väljer att agera i dessa processer. Diskursen och ritualerna ger dem en roll och position. Det är denna som sedan bestämmer deras val av handlande.

Diskurser legitimerar således personers agerande i de interaktioner de deltar i – inte bara inför dem själva – utan också inför omvärlden. Var och ens agerande i dessa interaktioner skapar därför de samhandlingar som vi alla sedan drabbas av.

Här återser vi Viktor Klemperer och hans konstaterande att språkbilden både kan fördumma och berika människor. Diskursen kan helt enkelt sätta

människor i ett mentalt fångelse och därmed leda dem in i destruktiva och inhumana fåror.

En mera konstruktiv ambition än att ständigt förmedla körsvensdiskurser vore att man genom givande samtal ger oss alla möjlighet att öka vår förståelse för de sociala skeenden som pågår, det man medverkar i och vilka alternativ som finns till hands.

Vi ges då möjlighet att aktivt i och genom interagerandet med andra stödja framväxten av sådana samhandlingar som vi ser som önskvärda. I kommande bloggar skall jag fördjupa dessa resonemang.

Referens

Klempere V (2013): LTI – Lingua Tertii Imperii. Tredje Rikets språk. Borås: Glänta Produktion.